

Cecilia Odé: een leven vol passie voor talen, dans en wereldmuziek

‘Mijn passie is ruimer dan talen alleen, die passie is voor mij altijd verbonden geweest met cultuur, met name met dans en muziek. Ik ben altijd dol geweest op wereldmuziek. Als kind uit een muzikale familie kwam ik vaak in het Tropenmuseum. Elke zondag was er wel een optreden, vaak met muziek erbij en dan al die voorwerpen! Die passie is er altijd geweest en nog geen snars verminderd.’

Cecilia Odé vertelt me in geuren en kleuren over haar leven vol taal, wereldmuziek, dans en cultuur. Ze houdt zich vooral bezig met fonetiek, intonatie, zinsmelodie en luistervaardigheid en ze doet veldwerk om bedreigde talen op te tekenen. Daarnaast vertegenwoordigt ze Levende Talen in het bestuur

van FIPLV en is ze lid van het Praesidium van de Internationale Vereniging van Leraren Russische Taal- en Letterkunde (MAPRJAL). Het past allemaal binnen hetzelfde thema van haar leven, haar rode draad. Met Fellini is ze het roerend eens: ‘Een andere taal is een andere visie op het leven.’

Studiereis

In het Amsterdam van de jaren zestig deed Odé mo b Russisch. Russisch lag erg voor de hand. Haar moeder zong Russische liederen, begeleid door haar vader op de piano. Ze had de hele Russische Bibliotheek van Van Oorschot (die mooie dundruk) al gelezen, die stond thuis in de kast.

Echter, een studieverblijf in Rusland kwam er pas van in 1975. Samen met haar man Erik, ook slavist, bracht ze een heel academisch jaar door in Moskou. Dat was midden in de glorie van Brezjnev, en dat was geen lolletje. De buitenlanders werden ontzettend op hun vingers gekeken. Daar hadden ze allemaal écht last van. ‘We hebben ons helemaal geconcentreerd op spreekvaardigheid, want daar ga je natuurlijk voor op studiereis. En je wilt het land leren kennen en met mensen praten. We kregen vreselijke colleges waar we echt helemaal doorgezaagd werden over het communisme en wat er bij ons [in het Westen] allemaal niet deugde. Als we ons onttrokken aan bijeenkomsten kregen we de volgende dag natuurlijk op ons kop.’

Tijdens een reis naar Oezbekistan werd de groep voortdurend in de gaten gehouden en gevolgd. Maar Odé wist eraan te ontsnappen. Met een vriendin is ze een gewone woonwijk van Tasjkent ingelopen. ‘Dat was geweldig om gewoon met mensen op straat te praten, echt een belevenis, maar ook een beetje eng. Foto’s heb ik toen maar niet gemaakt.’

Luisteren

Odés eerste echte aanstelling was voor het Cito. Ze maakte luisteroefeningen en -examens voor het eindexamen Russisch. Ze was dus verantwoordelijk voor de geluidsopnames daarvoor en de opdrachten erbij. ‘Ik wilde altijd kersverse Russen, niet van die lui die al lang in

Nederland woonden, vanwege het verlies van een goede uitspraak, met name van intonatie en levendigheid. Ik heb een aantal heel goede sprekers gevonden.’

De opnames vonden plaats in de studio van het ITT, het toenmalige Instituut voor Taalwetenschap van de UvA op de Keizersgracht. De fonothek was daar ook gevestigd. Odé solliciteerde en werd fonothecaris. Ze breidde de fonothek uit met een groot aantal talen en ze stelde de fonothek open voor alle studenten die een (andere) taal wilden leren, ook ’s avonds. Er werd enorm veel gebruik van gemaakt.

Promotie

Intussen volgde Odé een gratis schriftelijke nascholingscursus Russisch bij het

Poesjkin Instituut te Moskou. Daar zaten ook intonatieoefeningen bij. Ze kreeg bandjes toegestuurd en dan moest ze de intonatietypen bepalen. Er klopte helemaal niets van. Odé zou Odé niet zijn als ze er niet een uitgebreide correspondentie over begon te voeren. ‘De docent was een leuk type, het waren goede discussies.’

Het heeft haar belangstelling voor intonatie aangewakkerd. Ze kreeg een promotiebeurs voor onderzoek naar de intonatie van het Russisch. Zonder aarzelen heeft ze haar hart gevolgd en opgezegd bij de fonothek. Het werd een fantastische tijd, in goed gezelschap van enkele beroemde fonetici in het Instituut voor Perceptie Onderzoek in Eindhoven. ‘Ik bracht heel veel tijd door in Rusland om opnames te maken, want ik wilde mijn analyses baseren op spontane spraak.’

Haar proefschrift (1989) gaf ze uit met een corpus van twintig minuten spraak op een cassettebandje. Dat was toen heel vernieuwend. Aanvankelijk werden haar resultaten in de Sovjet-Unie met argwaan bejegend. Langzaam maar zeker kreeg ze er medestanders, en gingen er deuren voor haar open. Inmiddels is ze ook in Rusland een zeer gerespecteerde onderzoeker.

Belangrijke organisaties

Eind jaren zeventig kwam Odé terecht bij MAPRJAL. Eens in de paar jaar wordt er een Olympiade georganiseerd en ze begeleidde toen de Nederlandse leerlingen. ‘Ik werd lid van het bestuur van de sectie Russisch, voor internationale contacten, en ik ben dat een behoorlijk lange tijd gebleven.’ De sectie Russisch van Levende Talen is lid van MAPRJAL. Eerst was Odé er de vertegenwoordiger van Levende Talen, maar sinds 1986 zit ze in het hoofdbestuur, en ze is onlangs herkozen.

Vroeger had MAPRJAL een enorm bestuur en dan zat je daar met mensen uit Laos, Senegal, Cuba, Afghanistan en meer gebieden waar de Sovjet-Unie haar

Cecilia Odé. Foto: Geramé Wouters

expansiedrift uitte. ‘Die bijeenkomsten waren een geweldige mooi samenzijn van allemaal volkeren van de wereld. Dat was bijzonder interessant.’ Ook vertegenwoordigt Cecilia Odé Levende Talen bij FIPLV. Ze heeft zelfs van 2004 tot 2009 in het hoofdbestuur gezeten, en in de redactie van *FIPLV World News*.

Kleine talen

Helemaal als vanzelf raken we aan de praat over bedreigde talen. ‘Ze hebben altijd wel mijn belangstelling gehad, maar ik deed er niets mee. Ik vond ze interessant, maar verder niet.’

Begin jaren negentig kreeg Odé de opdracht om een van de vier toontalen die gesproken worden in de Vogelkop van Nieuw-Guinea (meest westelijke deel) te beschrijven, het Mpur. Ze deed een onderdompelingscursus Indonesisch van drie weken en stapte daarna op het vliegtuig. Uiteindelijk werkte ze zeven jaar aan het Papoeaproject met als resultaat een boek en een woordenboek van het Mpur. ‘Je hebt wel veel energie en doorzettingsvermogen nodig. Vooral veldwerk is ontzettend leuk, maar het is vaak gewoon afzien. En ook klimatologisch was het niet al te makkelijk.’

Ondertussen bleef Odé bezig met Russische fonetiek. Zo kreeg ze in 2002 geld voor een website over Russische intonatie. Vier jaar bouwde ze aan TORI: *Transcription of Russian Intonation*, een interactieve onderzoeksdatabase en lespakket. Inmiddels is er ook een lespakket voor havo/vwo-bovenbouwleerlingen over bedreigde talen.

In diezelfde tijd begon de samenwerking met Tjeerd de Graaf in het project *Voices from Tundra and Taiga*. Ze ontmoette een musicoloog die gespecialiseerd is in muziek van Siberische volkeren, met wie ze haar passie voor muziek en dans deelt. Samen constateerden ze dat een van de talen in de deelrepubliek Jakoetië hoognodig beschreven moest worden, het Toendra Joekagir. Die taal had de kans te blijven bestaan door hem nieuw leven in te blazen voor de jeugd, die het vaak met de ouders niet meer spreekt.

Odé vindt dat het taalonderzoek de taalgemeenschap zelf ook weer ten goede moet komen. En dat lukt haar wonderwel. Haar opdracht is de prosodie, de uitspraak en de intonatie van die taal fatsoenlijk te beschrijven en daarnaast om de taal te documenteren: ‘In je beschrijving neem je op wat voor volk

die taal spreekt, hun achtergronden, de cultuur en het dagelijks leven zoals visserij, jacht, kleding, kleine nijverheid en dat soort aspecten. Dit project is nu vrijwel af, ik ga lekker met pensioen, maar zeker niet stilzitten.’ Odé wil alle materiaal over het Mpur en Toendra Joekagir dat ze nog op de plank heeft liggen, sorteren en documenteren en dan overdragen aan een archief, zoals DoBeS (Dokumentation Bedrohter Sprachen) bij het Max Planck Instituut.

Tweetaligheid

Voor de *Taalcanon* schrijft Odé nu een stukje over bedreigde talen: *Zijn kleine talen een bedreigde soort?* ‘De uitsmijter van dat artikel is een uitspraak van Fellini: “Een andere taal is een andere visie op het leven.” En daarmee heeft hij alles samengevat. Dus als een taal verdwijnt, dan verdwijnt er ook een visie op het leven, dus zo’n beetje alles van taal en cultuur.’

De eerste reden waarom een taal verdwijnt is omdat ouders het niet meer met hun kinderen spreken. ‘Het is een absolute misvatting van ouders, helaas, te denken dat als je een kind tweetalig opvoedt, dat dan een van de twee talen daaronder lijdt. Daar is helemaal geen bewijs voor, dat is niet zo.’ Odé is hier heel stellig over. ‘In Nederland kun je niet verwachten dat alle scholen alle moedertalen onderwijzen, want dat zijn er gewoon veel te veel. Maar er zijn grote talen zoals het Turks, het Marokkaans en het Russisch, waarbij dat natuurlijk prima kan. Moedertaal is ook voor het ontwikkelen van het gevoel voor de eigen identiteit van belang en vroeg of laat merk je toch dat een kind zijn achtergrond wil weten.’ GW

Enkele interessante websites: homepage van Cecilia Odé – <<http://home.medewerker.uva.nl/c.ode>>; *Voices from Tundra and Taiga*, Tundra Yukagir – <www.tundrayukagir.info>; *Transcription of Russian Intonation (TORI)* – <www.fon.hum.uva.nl/tori>; *Bedreigde Talen* – <www.bedreigde-talen.nl>; MAPRYAL – <www.mapryal.org> en in het Engels <<http://tinyurl.com/MAPRYAL-Eng>>; *Dokumentation Bedrohter Sprachen* – <www.mpi.nl/DOBES>.